

РАЙКО БЛЪСКОВ – ПЪРВИЯТ ОТ СЪЗВЕЗДИЕТО БЛЪСКОВИ

гл. ас. д-р Елена Георгиева

Райко (Рашко) Илиев Блъсков поставя началото на “съзвездието Блъскови”, както най-ярко и точно ще охарактеризира тази бележита възрожденска фамилия Христо Ботев. Фамилия Блъскови се посвещава на високоблагородната задача да просвещава и образова българския народ.

Райко И. Блъсков е възрожденски учител и будител, книжовник и преводач, изтъкнат деятел на учебното дело в България и сътрудник на редица периодични издания от втората половина на XIX в. Четиринадесет години той се занимава с печатарство, журналистика и книжарство.

Р. Блъсков е роден около 1819 г. в Клисура в бедно семейство, прекъснал училище, за да усвои бащиния занаят-чехларството, на 17 години тръгва с поп Стою, калугер-таксидиот от Синайския манастир, да събира милостиня в Южна България. По-късно става учител в с. Дълбоки, Старозагорско, с. Черковна, Варненско, Провадия, Калипетрово, Дивдядово, Болград и др. Преследван от гръцките духовни власти за подбудителство в изграждане на църкви и училища, в които се служи и учи на български език, Райко Блъсков е принуден от турските власти да живее под полицейски надзор и работи като помощник учител в Русчук. Като дописник през 1857 г. на в. “Българска дневница” на Г. С. Раковски, Рашко Блъсков поддържа кореспонденция с великия поборник. През 1864 установил се в трайна емиграция в Румъния, попада в хъшовска обстановка, създадена около печатницата на дядо хаджи Димитър Паничков от български поборници като Христо Ботев, Киро Тулешков, Иван Драсов, Стоян Заимов и др. През емигрантските години достига до Болград, Бесарабия, за да се завърне и продължи апостолската си просветна дейност в освободена България.

Семейството на Райко Блъсков било голямо, многодетно, задружно и трудолюбиво. С първата си съпруга Руска, с която живее 20 години, Рашко Блъсков възпитали шест сина и две дъщери: Илия, Димитър, Георги, Христо, Владимир, Костаки (Стефан), Анастасия, Станка. С втората си съпруга Гина Р. Блъсков имат две деца: Андрей и Димка. Всички деца на Р. Блъсков били възпитани в чувство на отговорност, уважение към труда, самостоятелност и патриотизъм (1, с. 45–46). Животът им по-късно доказва здравите устои и правотата на възпитанието, дадено в семейството на учителя Р. Блъсков, продължавайки книжовното дело на своя баща и доизграждат “съзвездието Блъскови” (2). Възпитава синовете си Илия и Димитър като книговеци, книгоиздатели, книжари: достатъчно е да посочил първородния син Илия, надминал по известност в литературното и книгоиздателско дело славата на своя баща, а друг син Стефан работи в емигрантските печатници в Румъния и е участник в Освободителната война от 1877 – 78 г.

“За Р. Блъсков книгата е едно от най-значителните съкровища на духовната ни култура” (3). През 30-те години на XIX в. Р. Блъсков обиква книгата на български език и остава нейн почитател и апостол до края на дните си. Най-скъпият “армаган”, донесен от Свищов, от баща му, за него били три книги на български език, на които “разумът разбирах”: “Аритметика или наука числителна” на свищовския учител Христати Павлович (1833); “Писмовник общополезен за секиго” (1835); “Священное цветообрание или сто и четири свещени истории, избрани от вехтиат и новиат завет в полза на юношеството” от Анастас Кипиловски (1825) (1, с. 44).

Историята на народа, неговият живот и развитие се отразяват в предметите на материалната култура, в документите, езика и литературните паметници.

В своята “Автобиография. Животоописание то ми, което захванах да пиша у Болград, Бесарабско, на 1868 г. и завършвам в Русе, 1880, на Гергьовден” Р. И. Блъсков разказва за времето и мястото, когато стига до важни за житейския му път заключения, които ще станат по-сетне негово верую. Така след прочитането на “История славяноболгарская” Р. И. Блъсков пише: “... за да имаме царство, господарство, трябва да имаме учени хора, които да го подготвят и после да го управляват... У мене се роди мисъл, че по-напред трябва да се учим, но какво учение и сам си не знаех” (1, с. 62).

Неговите многогодишни прояви като учител и книжовник, неговият самоотвержен труд за откриване на български училища и църкви, издаване на учебници и книги, които повдигат духа и самосъзнанието на българския народ са били ценени от съвременниците му – С. Филаретов, Д. Войников, Др. Цанков и др. (6,7)

Пълният текст на Автобиографията на Р. И. Блъсков, придружен с бележки на неговия син Илия Р. Блъсков, е отпечатан през 1901 г. в кн. 18 на “Сборника за народни умотворения, наука и книжнина”, издание на Министерството на народното просвещение. Тази автобиография, оценена като важен документ за историята на просветното дело и духовното развитие на българския народ, е отпечатана наред с автобиографичните произведения на Григор Пърличев, Нешо Бончев, Марин Дринов, Константин Величков и др. българи с особено значим принос за българската просвета, образование и култура.

През 1885 г. в месечното литературно списание “Зора”, редактирано и издавано от Иван Вазов и Константин Величков, печатано в Пловдив в печатницата на Д. В. Манчов, в рубриката “Вести из книжовний свят” се съобщава за смъртта на Райко Илиев Блъсков в Русе през 1884 г.

Осмислил родолюбивото си дело на учител и книжовник, “труженикът на светлината и вярата“ Райко И. Блъсков не изменя на основната си образователна и възпитателна дейност и във всичките си издания. Той издава 19 книги, сборници, учебници, календари с литературни материали и др. (7, с. 162)

През 1856 г. в Букурещ отпечатва първите си книги, които поставят началото на неговата книжовно-издателска дейност.

Първата книга “Нов български буквар в полза на първоначалните ученици” съдържа разнообразни нравоучителни, географски и други четива. В своята “Автобиография” Р. Блъсков пише: “Каква радост бе за мен като видях първия си трудец отпечатан, излязал на бял свят!” (1, с. 83)

“Десят заповеди божии или кратко християнско поучение” е втората книга, издадена с “иждивението на Р. И. Блъсков”, но преведена и съставена от най-големия му син Илия Блъсков.

През 1860 г. в Цариград издава: “Три повести за децата” от Кр. Шмит, побългарена и отпечатана от Р. Блъсков. Книжката съдържа три нравственопоучителни разказа за християнските добродетели, които да помогнат “при най-големи злощастия” и е посветена от признателния баща Райко Блъсков на сина Илия Р. Блъсков. “Сборник от разни съчинения, изчерпани из французката литература”, преведен от Добри Войников, е оценен положително от Драган Цанков като полезно за българския народ четиво.

На страниците на в. “България” Р. Блъсков изказва благодарност на родолюбивите спомоществатели за издаването на двете книги. Материалът продължава и със съобщението, че желаещите могат да закупят книги от тези спомощници, както и от известния български книгопродавец и издател Христо Г. Данов, който предвижда да предложи двете книжки на българските купувачи и читатели на панаира в г. Джумая (днес Търговище). Но Р. Блъсков трябва да преживее следното разочарование: “Книгата (Сборникът на Д. Войников) беше голяма и скъпа... за жалост тогава нашите малограмотни още хора малко разбираха, от по-сериозно четиво. Купувачи твърде рядко и аз изгубих, останах посрамен пред моите взаимодавци!” (1, с. 44)

В Букурещ през 1862 г. Райко Блъсков отпечатва “Пълний календар с предвещания на знаменитий астролог Казамя за година 1863”.

Следващата година 1864 г. издава в Болград “Въведение във всеобщата история” по Шльоцер, а “Жития на светиите” в Браила.

В Болград в Училищната книгопечатница през 1866 г. Р. И. Блъсков отпечатва две книги: “Изгубена Станка. Повесть съвременна. Написал Р. И. Блъсков” (Ил. Р. Блъсков). В книгата е отбелязана 1865 г. и е посочено името на бащата, за да бъде предотвратено гонението от турските власти на автора – сина Илия. Втората книга е отново “Календар с предвещанията на знаменития астролог Казамя за година 1867”.

През 1867 г. в Болград отпечатва **“Малко календарче за година 1868”**, а в Букурещ **“Жития святых за месец януаря”**, кн. 1.

Наред с издаването в Букурещ на свои периодични издания и сътрудничество в други, преди всичко по въпросите на учебното дело, през 1870 г. отпечатва **“Буквар за първоначалните ученици”**, който през 1874 г. в Гюргево ще отпечата с друго заглавие **“Буквар за първоначалните ученици по най-нов и най-лесен способ, който се нарича звучна метода”**.

През 1880 година във Варна издава: **“Народно календарче за високосната 1880 година”**; брошурата **“Американски патриоти. Пример от истински патриотизъм. Превод от руски.”**; **“Календар Хитър Петър за година 1881”**.

Във Варна през 1882 г. издава и последните си две книжки: **“Детски дар. Ред книжки за прочит на ученици и ученички”** и **“Календар Хитър Петър за година 1882.”** И двете книги са отпечатани в печатницата на Р. И. Блъсков, която през 1883 г. е продадена, и той се завръща в Русе, където умира през декември 1884 г.

Райко И. Блъсков издава религиозни и светски периодични издания за малки и големи. Убеден е, че вестниците и списанията и цялата книжовност на всеки народ са мерило и огледало, “колкото този народ е напреднал в образованието си”. Това свое виждане посочва в уводната статия **“Към читателите”** на списание **“Славянско братство”** от 1877 г. Р. Блъсков успява да привлече за сътрудници на своето списание най-видните по това време български писатели – Стефан Стамболов, Иван Вазов, П. Р. Славейков, Пандели Кисимов, Петър В. Оджаков и др.

Виждайки в периодичния печат средство и форма за просвета, образование и разпространение на книжнината Райко Блъсков издава:

1. Духовни книжки за поучение на всяк християнин. Издава се помесечно. Болград, Браила. Г. I – 1864; г. II – 1866 – 1868

“Никаква полза не можем принесем с духовни книжки, ако по-преди не се потрудим с всякакъв начин да привлечем любопитството на читателите, духовни и миряни” ще сподели Р. Блъсков в материала си **“Бележка за житията на св. отци”** в книжка първа от година първа – 1864 г. на списание **“Духовни книжки”** (с. 29–30).

Осъзнал нуждата от добре подготвени учители, които да отговорят на изискванията, наложени от една съвременна образователна система, той работи всеотдайно за тази патриотична задача.

2. Училище. Повременно списание. Букурещ, Русе, Гюргево. 1870 – 1876.

Списанието излиза два пъти месечно пет години, като се променя само мястото на отпечатване Букурещ, Русе, Гюргево, Русе, Браила. В Русе сп. **“Училище”** е печатано в Печатницата на Дунавската област през 1871 г., а **“писарницата”** (редакцията) се намирала на ул. **“Телли сокак”** № 18. Същата година Р. Блъсков открива своя печатница **“Училище”**, наречена по името на списанието в Гюргево, която се намирала на ул. **“Европа”**. Издаването на списанието е прекратено през 1876 г., а печатницата е предадена на един румънски печатар Т. Вайдеску.

3. Нова България. Вестник за политика и народно свестяване. Букурещ, Гюргево, 1876 – 1877.

Първият брой на този вестник излиза под редакцията на Христо Ботев. Като продължител на Ботевия вестник, Р. И. Блъсков под псевдоним А. Р. Белобрадов, прокламира **“свобода гражданска, религиозна и лична”** и революцията, като форма за освобождението на българския народ от турско робство. Независимо от **“мъчнотиите”** по издаването на вестника Райко Блъсков чрез словото от страниците му се бори за просвета и образование на българите (1, с. 83).

В отпечатването на вестника участва и синът му Стефан, който заедно с други работници от печатницата се записва доброволец в Руско-турската освободителна война, напуска внезапно и оставя дори неотпечатан набрания брой на вестника, който Райко Блъсков покъсно ще отпечата с дата 22 април 1877 г.

4. Славянско братство. Политическо-литературно списание. Излиза в неопределено време. Букурещ, Русе. 1877 – 1878.

Списанието се издава от уредник-издател Райко Блъсков и се печата в печатницата на К. Н. Радулеску, на Дор. П. Куку в Букурещ. Райко Блъсков се подписва с псевдоним **“Стар Блъсков”**. Разнообразно по съдържание и демократично по насоченост, списанието ратува за братство между славянските народи и намира широк и добър прием сред широките народни маси. Списанието излиза от 10 октомври 1877 г. и е предназначено за българското население във Влашко, а от 26 май 1878 г. до 31 декември 1878 г. – за българите от новоосвободените райони на Северна България. 7 книжки излизат в Букурещ, а 8 са отпечатани в собствена печатница на Блъсков в Русе. Ръководител на русенската печатница на Блъсков е неговия син Стефан. В тази семейна печатница се печата и списание **“Градина”** на Илия Р. Блъсков.

Списанието "Славянско братство" според своята разнообразна програма помества материали за хода на Руско-турската освободителна война; "животоописания на знаменити хора, особено на нашите народни дейци и труженици"; "песни и стихотворения за днешните случки в България и великата драма за освобождението на южните славяни"; "сичкото писано върху славянството и за славянските интереси"; "хумору и сатири", за да забавляват читателите, тъй като няма "ниито един хумористически (смешен) лист на български език"; "образите на по-знаменити лица и народни юнаци" като илюстрации.

Райко Блъсков се обръща към читателите на списанието още в уводната статия на книжка първа с молба "учени отвън", "секиго брата българина, комуто иде отръки, да понаписва нещичко интересно за народа ни и да го изпраща" до редакцията на книгоиздателството на адрес: "Печатницата на "Славянско братство" се премести в голямата улица, близо при отел Исляххане, срещу Европейския ресторант" (днес ул. "Княжеска" в Русе).

5. Наставник за учители и родители. Излиза всяка неделя. Варна. 1880 – 1882.

От това списание Р. И. Блъсков, вече на преклонна възраст, издава 18 книжки. С това издание приключва и педагогическата му и просветителска дейност.

Райко Блъсков участва в издаването на други периодични издания като уредник, сътрудник, дописник на: Цариградски вестник, 1852, 1857 – 1859; "Българска дневница", 1857; "Български книжици", Цариград, 1858 – 1860; "България", Цариград, 1862; "Българска пчела", Браила, 1863 – 1864; "Дунавска зора", Браила, 1867 – 1869; "Народност", Букурещ, 1868; "Общ труд", Болград, 1868; "Отечество", Букурещ, 1869 – 1871 (4).

През 1870 г. Д. Паничков започва да издава вестник "Хитър Петър, малък лист за много работи". Уредник на вестника е Райко И. Блъсков, който се подписва с псевдонима Див-дядо. Списание "Знание" (1874 – 1878), редактирано от Любен Каравелов, спазвайки традициите на възрожденския периодичен печат, помества в заглавния блок и чрез отделно отпечатан лист имената на своите настоятели: "Писма, статии и дописки са изпровождат до Ивана Аженова в Букурещ, до Р. Блъскова в Русчук и до Д. В. Хранова във Видин."

Годината 1868 е белязана в живота на Райко Блъсков с откриване на първата му книжарница в Болград, макар и за кратко време.

Отношенията между издатели и абонати от възрожденската епоха са решаващ фактор в разпростра-

нението на книжнината и формирането на българската култура. По тази причина Райко Блъсков набира спомоществатели за издаване книгите на Добри Войников и други български автори, за абонамент на периодични издания, включително и за своите заглавия. Трудностите, през които минава един възрожденски издател са описани много точно от Р. Блъсков в кн. 3 на сп. "Славянско братство": "Сичкото е в ръцете на публиката: "от много бради, казва поговорката, по един косъм, става цяла брада." Хиляда души по 6 франка са 6000. Ето ти издържанието на 1 вестник, ако не за цяла година, то барем за половина. Какво може да стори един вестникар с 200 или 300 спомощници? Нищо друго освен да си изхавява труда на халос и отка потроши събраните пари от спомощниците, да кръстова ръце, да гладува и да слуша мъмрения, че вестникът му спрял и пр. Неразбран свят! ... да разчита на добрата воля на родолюбивите спомощници, които трябва да разумяват, че хубавото нещо излиза по-скъпо."

През 1878 г. премества печатницата си в Русе, където продължава издаването на списание "Славянско братство". Тук Райко Блъсков прави опит за модернизацията на печатницата си, като се стреми да привлече чужди капитали за целта. През 1879 г. Р. И. Блъсков си поръчва нова печатна "бързотисна" машина от Виена, която инсталира във Варна, където пренася и стария печатарски инвентар от Русе. Започва да издава във Варна книги и учебници.

Книжовно-издателската дейност на Райко Илиев Блъсков е оказала положително въздействие върху образователното, просветното и културно развитие на българското възрожденско общество и в първите години след Освобождението.

ЛИТЕРАТУРА

1. **А. Иванов, Р. И., Блъсков, Юр. Ненов.** Автобиографии. Съст. пред. и бел. Н. Жечев. С., 1979.
2. Българска възрожденска интелигенция. Енциклопедия. С., 1988, с. 69–72.
3. **Жечев, Н.** Възрожденският учител и книжовник Райко (Рашко Илиев Блъсков. (1819 – 1884). С., 2001, 139 с.
4. **Боршук, Г.** История на българската журналистика 1844–1877. 1878 – 1885. 2 доп. изд. С., 1976. с. 386
5. **Джумалиев, Г.** Приносът на град Шумен за развитието на българската книжнина. Шумен, 1974.
6. **Йорданов, Хр.** Славянско братство // П е р и о д и к а и литература. Т. I, 1877 – 1892. С., БАН, с. 81–91.
7. **Кутинчев, Ст.** Печатарството в България до Освобождението. С., 1920.